

ספר התורה שנגנז

רסיסי-זכרונות, עובדות והנהגות מהליכותיו בקודש של הארי במסתרים, העילוי מפוניבז'

הגאון המופלא רבי אהרן יהושע צוקר זצ"ל

מזיכרונות תלמידים ומקורבים, ומתוך שיח מיוחד עם חתנו חביבו

הג"ד יחזקאל אביגדור לרר שליט"א

ר"מ בישיבת פוניבז' לצעירים

ידיעה מיוחדת לדגל מלאות השבעה להסתלקותו

מאת הרב בנימין לוין

התורה כתובה על לוח ליבו

כל אדם מישראל נמשל בחז"ל לספר-תורה, כך אמרו חז"ל: "העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. למה זה דומה? לספר תורה שנשרף" (מועד קטן כה, א). אולם ישנו תואר נשגב יותר שאמרו: "משמת רבי אליעזר נגנז ספר התורה" (סוף מסכת סוטה), ופירש רש"י שם: "שהיה בעל הלכות מפי השמועה הרבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר". כיון שזכה רבי אליעזר הגדול למידה ותכונה נפלאה זו שכל מה שלמד ושמע מסודר היה בפיו ושגור על לשונו זכה שנאמר עליו "נגנז ספר התורה".

בדור הזה אם עדיין שייכת הגדרה כזאת של "נגנז ספר התורה", הרי שתואמת היא ללא ספק לאיש המעלה, העילוי מפוניבז', הגאון המופלא רבי אהרן יהושע צוקר זצ"ל שנסתלק לפי כשבוע וחצי לבית עולמו בשנתו השבעים, לאחר י"ד שנות סבל ויסורים קשים. כל מי שזכה להתחמם כנגד אורו ולהתחכך בשולי גלימתו ידע כי התורה הקדושה במלוא היקפה ועיונה על שינויה וגרסאותיה סדורה הייתה בפיו "כאילו כתוב בספר", ומשכך הולמתו הקינה: "נגנז ספר התורה".

ברם, דומה כי עדיין לא נוצרה העט שתוכל להקיף בכתיבה צרה כל-כך את מלוא גווני-אישיותו, שהרי לא ניתן לְשַׁטֵּחַ נפח גדלות נדירה שכזאת, וצדקות, יראת-שמים ויראת-חטא ברמות כה מופלגות לממדי שטח של יריעה אחת. הן בשביל למצות אדם גדול כמותו זקוקים לכישרון כביר והשגות מסוג אלו שניחן בהן המנוח בעצמו, ואין בנמצא.

אצל מרן הגר"י קמינצקי זצ"ל, ולימים שימש כרב ד"מירער בית מדרש" ברחוב מארסי בוילאמסבורג, שם היה מוסר שיעורי גפ"ת לבעלי-בתיים במתיקות נפלאה וכן שימש כמלמד תשב"ר עשרות בשנים. אמו הרבנית ע"ה בת הרה"ג רבי אברהם זאב רוטנברג זצ"ל, נכדת הגאון רבי מרדכי רוטנברג זצ"ל, גאב"ד אנטווערפן. "גאון עולם וצדיק נשגב" היה רבי בנימין - כפי שהגדירו בנו, ונערץ ונקדש היה בעיני כל מכיריו ומידעיו. סיפורי-מופת התהלכו אודות גדלותו בתורה, גאונותו, צדקותו, צניעותו וענות-חינו. הוא נלב"ע בשנת תש"פ בהיותו מעל גיל תשעים.

כבר בהיותו ילד רך בשנים, הובחנו בו ברבי אהרן יהושע כישרונות עילויים נדירים ביותר וחרופות ברמה גבוהה. אחת האגדות שסיפרו עליו והוא אישר אותה בעצמו באוזני אחד ממקורביו היא האגדה הבאה: בילדותו למד אצל מלמד כלשהו, והגיעו לסוגיא ששם שייך היה הנידון - אם יש הקנאה למת או לא. לילד המוכשר היה ברור שאין הקנאה למת, אבל ידע כי יש הסוברים אחרת, לכן בהפסקה לפני השיעור אמר לילדים, שבשיעור הבא מן הסתם ידבר המלמד על הענין הזה, ויהיה אפשר להוכיח לו שאין הקנאה על ידי שיקנה לקורח חפץ כלשהו, ואם ייבלע באדמה תיכף (כדכתיב בפסוק "ואת הרכוש"), סימן שיש הקנאה למת. היה שם בחצר גלגל של הפקר, והקנו אותו לקורח ע"י אחד התלמידים שכבר נעשה בר-מצוה (הוא עצמו עדיין לא הגיע אז לגיל המצוות), ואחר-כך בשיעור המלמד אכן דיבר על הנושא, ורבי אהרן יהושע שאלו שאם נאמר שיש הקנאה אם נקנה לקורח צריך להיבלע מיד באדמה

בוצין בוצין מקטפיה ידיע

רבי אהרן יהושע נולד ביום כ"ז באדר א' תשי"ד, לאביו הגה"צ רבי בנימין זאב צוקר זצ"ל שמוצאו מהעיירה קוזניץ בפולין. לאחר שהיגר לארה"ב למד בישיבת 'תורה ודעת

וכיון שלא נבלע מוכח שאי אפשר להקנות למת. המלמד הסתפק - אולי באמת זה ייבלע באדמה, והשיבו רבי אהרן יהושע: "הרבי יוכל לצאת לחצר ולראות שהגלגל עדיין מונח שם"...

עוד מאורע מעניין שאירע עימו בילדותו, סיפר לאחד מבני הישיבה: ביום מן הימים הגיע לידי "ירושלמי קדשים" המזויף, ולתומו החל ללמוד בו. אבל כדרכו לא הסתפק בלימוד דברי הירושלמי במקומם, אלא השווה למקבילות מאמרי האמוראים והברייתות במקומות אחרים. עד שהגיע למקום אחד שבו ראה שהירושלמי מצטט תוספתא, אולם הבעיה היתה שביירושלמי הזה שכביכול נדפס מכת"י קדמון מאד, מצוטטת נוסח התוספתא יחד עם טעות סופר שהיתה בה, טעות שמוכח שנתחדשה בדפוסים החדשים. דבר זה הפליא אותו מאד, עד שניגש לאביו ושאלו על כך, וזה אמר לו: "מה אתה לא יודע שהירושלמי הזה מזויף"...

אולם סודו הגדול היה לא רק בכך שחונן משמים בכישרונות נדירים, שכל מה שראה ושמע היה כמונח בקופסא אצלו, אלא אולי בעיקר, שלמרות זכרוננו הפנומנאלי התייגע ועמל בתורה ביגיעה ללא הפוגה וללא היסח-דעת כבר מצעירותו. כך הוא עצמו הגדיר את סוד הצלחתו. הוא סיפר פעם לאחד מבני הישיבה דפוניבז' במענה לשאלה - איך הגיע לכל מה שהגיע, כך: "בבחרתי אמר לי אחד מרבותי, שהנה התורה הקדושה היא באמת מעניינת יותר מכל עיתון או סיפורי מתח וכיוצא-בזה. אלא מאי, שהתורה מעניינת רק אם אין מתעניינים בשום דבר אחר זולתה. אין זה אומר שאסור לדעת דברים אחרים, אלא שלא להתעניין בדברים אחרים. אפשר להתעניין בכל דבר, עיון, בקיאות, מוסר, פרשת השבוע, חסידות, קבלה, וכו', אבל רק לא בדברים שאינם של תורה". רבו המשיך ואמר לו אז: "אם אין אתה מאמין לדבריי, תקבל על עצמך ללמוד שבועיים בלי להתעניין בשום דבר שאינו תורה - ותראה כמה שהתורה הקדושה מעניינת". רבי אהרן יהושע סיים ואמר: "ואכן, עשיתי כדבריו ומאז ועד היום אני לומד ברציפות"... בדומה לזה השיב פעם לבחור מהישיבה שההין לגשת אליו במוצאי יום כיפור באחת השנים ולשואלו - איך הגיע לידי בקיאות כזאת בכל פינות התורה? השיב: "כמה שפחות היסח הדעת מלימוד"...

הגאון רבי דוד צבי הילמן זצ"ל סיפר כי שמע מרבי אהרן יהושע עצמו שכבר בתור בחור בגיל ישיבה קטנה סיים ללמוד את כל חלק אורה-חיים שבשולחן ערוך עם ה'פרי מגדים'. כן סיפר בשמו, שבהיותו כבן י"ב החל ללמוד עם אביו סדר טהרות עם פירושי הראשונים, וקודם לימוד מסכת כלים לקחו

אביו למוזיאון המקומי להראות לו כל מיני כלים עתיקים הנזכרים במסכת, וכך יכול היה להבין את תיאור הדברים לאשורם.

שמו הלך לפניו כבחור מבריק, והפך להיות לנער שעשועיהם של גדולי הזמן באמריקה. מרן הגר"א קוטלר זצ"ל שעמד על כישרונותיו חיבבו מאד והשתעשע אתו לא פעם, ואף בירכו שיזכה לדעת את כל התורה כולה. כאשר האדמו"ר בעל ה'שפע חיים' מצאנו - קלויזנבורג זצ"ל עמד לפתוח ישיבה הוא הפציר בו שיבוא ללמוד אצלו. אולם הוא השיב כי אינו יכול משום שדרכי לימודם שונות וחלוקות; בעוד הרבי מחנך לדעת קודם כל ש"ס ואחר-כך 'שולחן ערוך', הוא אישית רגיל ללמוד כל סוגיא וסוגיא מיד עד ההלכה למעשה. התעניין הרבי - "מה למדת בשנה האחרונה?" והוא השיב "מסכתות

שבת וגיטין". הרבי החל לדבר איתו בסוגיות והתפעל מאד. השיחה נמשכה כארבע שעות, תוך כדי שהרבי עובר מסוגיא לסוגיא וממסכת אחת לשניה, משבת לגיטין ומגיטין לשבת בקצב מהיר, ובתום השיחה בירכו שיצליח בדרכו. רבי אהרן יהושע התבטא בשנים המאוחרות יותר: "רק כשבאתי ארצה, והתוודעתי לגדלותו ומעמדו של הרבי, הבנתי כי הייתה זו מחמאה בשבילי שהשקיע בי זמן רב כל-כך"...

גם האדמו"ר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זצ"ל אהבו וחיבבו מאד. דרכו של רבי אהרן יהושע היה להקשיב לדברי התורה שנשא הרבי בסעודה שלישית, וביום א' בין מנחה למעריב, היה הרבי בוחנו על מה ששמע, או שהוא עצמו היה שואל את הרבי שאלות בהבנה על הדברים שאמר. פעם אף גילה לו הרבי סוד כמוס בעיצומו של משתה היין ביום הפורים. הרבי אמר זאת כמובן ברמז דק,

אך הוא בכישרונו הכביר פענחו מיד. היו מן החסידים שבאו אחר-כך בטרוניה לרבי מדוע חשף בפניו סוד זה, ואכן הרבי קרא לו לאחר פורים ובירר מה בדיוק שמע, וכשפירט לו התעטף הרבי בשתיקתו ולא הגיב.

עלייתו לארץ הקודש

בקיץ תשל"ד עלה לארץ-הקודש ונכנס ללמוד בישיבת פוניבז', שם קנה את מקומו כאחד השקדנים והמעיינים הגדולים בישיבה, והתחבב על רבותיו ראשי הישיבה מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל, הגר"ד פוברסקי זצ"ל והגראמ"מ שך זצ"ל. בחצי השנה הראשונה התאכסן בבית קרוב-משפחתו מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל. הרבנית ע"ה, אשת הגרא"ל זצ"ל, ואמו של רבי אהרן יהושע היו בני דודות ראשונות, וכשאביו שלחו לארץ אמר לו כי יוכל להתאכסן אצל משפחת שטיינמן. סיפרו כי באותה תקופה הבחין הגרא"ל כי האורח נמנע מלספר את שעריו, ומשידע על יראת-השמים המיוחדת שלו הבין לרוחו. הוא פנה אליו ואמר לו: "לבטח אתה לא יודע על מי לסמוך שיספר אותך כהלכה, אני מציע שאני אספר אותך ואתה תספר אותי"... כן למד בחברותא עם מרן הגרא"ל זצ"ל בביתו, והעיד אחד השכנים כי ה"קולות וברקים" של שניהם נשמעו היטב ברחוב למרגלות הבית.

כשנה לאחר עלותו לארץ, כתב רבי אהרן יהושע להוריו כי ברצונו להשתקע בארץ-הקודש מבלי לשוב לגולה, ואמו ע"ה השיבה לו שכאשר ישוב לבית בחג הפסח הקרוב הם ידונו על כך. כששב הביתה ראו הוריו כי הוא איתן בדעתו לקבוע את מושבו בארץ ונענו לו בחיוב, ומיד לאחר פסח שב ארצה ושוב לא יצא ממנה עוד עד יומו האחרון.

בהגיעו לפרקו, בקיץ תשל"ה בא בברית האירוסין עם רעייתו הרבנית החשובה שתחי', בת גדולים - הגאון הגדול רבי ברוך רוזנברג זצ"ל, ראש ישיבת סלובודקה. השידוך נסגר מבלי שאביו ואמו יהיו נוכחים בשמחת האירוסין. מרן הגרא"ל זצ"ל היה העומד מצד החתן, ואף הסעודה בשבת ה'עליה לתורה' קודם הנישואין התקיימה בבית הגרא"ל, וכן לחופתו יצא מביתו.

אביו רבי בנימין חשב מלכתחילה שלא לבוא להשתתף אף בשמחת החתונה שהתקיימה באמצע החורף, כדי שלא לבטל את תלמידי תשב"ה, שכן הלכה פסוקה היא שאין מבטלים אותם אף לבנין בית המקדש (שבת קט, ב). אולם מרן הגר"א קמינצקי זצ"ל הורה לו לנסוע לחתונה אף באמצע הזמן כדי שלא לפגוע בשמה הטוב של המשפחה, וכתלמיד שלא מהרהר אחר רבו אכן נסע, וזו היתה הפעם הראשונה והאחרונה שביקר בארץ-ישראל. מאז הוא

בשאר ימי החנוכה קיים מנהג זה רק כשלמד עם החברות בבית בשעות הלילה, שלא לבזבז מזמן הסדר.

הוא סיפר לא פעם, כי בעת סגירת השידוך עם הרבנית הם סיכמו ביניהם שכל עניני הגשמייות יקבעו על ידה ואילו כל עניני הרוחניות יקבעו על ידו. והנה בוקר אחד הוא לא חש בטוב וחזמו עלה, ולתדהמת הרבנית הוא לבש את החליפה לצאת לשיבה כרגיל. הרבנית הפצירה בו שישאר לנוח בבית, והוא סרב. היא טענה שזו גשמייות והיא הקובעת, והוא טען שללכת לשיבה זה רוחניות והוא הקובע. משלא הגיעו לכלל הכרעה סיכמו ביניהם לשאול

אומר עליו דבר אחד, שמעולם לא התערב בעבודת השם שלי. הוא הסביר שאע"פ שדרכיהם היו שונות בתכלית מעולם לא העיר לו וזו דרגה גבוהה, ואם אכן היה מתערב לא היה מצליח בדרכו.

התמדה ושקידה מופלגת

התמדתו ושקידתו בתורה היו מופלאות ביותר. במשך כל השנים הוא שמר באדיקות על סדרי הישיבה כמו בחור צעיר. כאשר הנהלת הישיבה תלתה את זמני סדרי הישיבה זה היה 'מחייב' מבחינתו לכל דבר וענין. הוא שמר על שלושה סדרים ביום וכן סדרי יום שישי ושבת קודש ממש כמו

לא ראה את בנו במשך יובל שנים. הקשר האיתן ביניהם התקיים בקביעות באמצעות מכתבים שבועיים בדברי תורה ששלחו האחד לשני הלך-ושוב. במכתבים הללו היה רא"י מדווח לאביו בכל פעם שירד גשם באר"י, כי זה היה גורם לאביו שמחה עצומה, מאחר וירידת הגשמים מורה על מידת הרחמים. לאמו היה רבי אהרן יהושע כותב מכתב בנפרד, ובהיותו פרוש מענייני העולם הזה, הקפיד תמיד להתעניין במשהו קודם כדי שיוכל לדווח לה.

לאחר נישואיו לא הלכו הוא והרבנית להתארח בשבתות בבית הוריה כמקובל, משום שבשבת הראשונה כשאמרה לו הרבנית שהשבת נלך להורים שאל לתומו: "מדוע? וכי אין מה לאכול בבית?", וכשהבינה שרצונו להישאר בבית - נשארה. רק בימים טובים, אז רדופה האשה ללכת לבית אביה - כמאמר חז"ל, התארחו בבית חותנו. והנה לאחר שנים, כשהשיא רבי אהרן יהושע את בתו הגדולה, סיפרה לו הרבנית לפי תומה כי הזוג הצעיר עומד להגיע לשבת, נרעד: "מה קרה? הם לא חיים יפה?", והרבנית הגיבה: "מה פתאום, חס ושלום, ברוך השם הכל כשורה, אלא המנהג הרווח הוא שבני הזוג מגיעים בשבת שלאחר החתונה לבית הוריהם". אז מיד שאל לתומו: "אז למה אנחנו כזוג צעיר לא הלכנו?"... הוא מבחינתו רצה לנהוג כפי שכולם נהגו, אבל פשוט לא ידע משהו אחר. וזו גם גדולתה של הרבנית שבנאמנות ובמסירות כיבדה את רצונו, והתמסרה למען תורתו בטבעיות ובפשטות.

עם דודו המשגיח הגה"צ רבי שלמה ולבה זצ"ל בשמחת נישואי בתו

את פי מרן הרב שך זצ"ל וככל היוצא מפיו יעשו. הרב שך שמע בחביבות את שני הצדדים וכתב לו שבנוגע לבריאות כדאי לו לשמוע בקול הרבנית ולא לצאת מהבית כשיש חום. שאלו את רבי אהרן יהושע, האם מאז הוא אכן לא יוצא מהבית כשיש לו חום? השיב: "מאז אני לא מודד חום יותר..."

החברותא שלו בסדר ב' וסדר ג' היה הגאון הצנוע והעניו האמיתי רבי חיים פריימן זצ"ל. הם היו יושבים על יד העמוד והיו סמל ודוגמא לשקיעות ולרצינות עבור התלמידים של לימוד רצוף מהשעה שלוש ורבע ועד השעה שבע בערב, ומרבע לתשע ועד עשר בלילה, אז הסתיים רשמית סדר ג' בישיבה. הם תפסו ספסל, ומאחוריהם היה עוד ספסל ישן שנשאר בין הספסלים הרחבים והמשובחים של הישיבה. כל יום לקראת סדר ג', היה רבי אהרן יהושע מצרף את הספסל הפשוט לספסלם, וממלא בו ערימות של ספרים הנצרכים ללימודם. תיאר אחד התלמידים שישב על ידם: "היה זה מחזה לא ייאמן איך שני אישים כל כך שונים בכל מהותם זה מזה, מסתדרים בבחינת 'את והב בסופה', ולא רק בסוף אלא מתחילה. למרות

בחור צעיר שזה עתה פוסע את פסיעותיו הראשונות בישיבה. בשעתו, כאשר נולדה לו הבת הראשונה, והרגיש יותר נוח לאכול בישיבה מאשר לרוץ לבית חמותו הרבנית רזנברג לארוחת הצהרים, קיבל רשות מהנהלה לאכול את הארוחות בישיבה. למרות שהיה יורד תמיד לקראת סוף הארוחה, ואוכל רק את שאריות האוכל של הבחורים, הרגיש שעצם האכילה בישיבה מחייבת אותו לשמור על כל הסדרים כמו תלמיד מן השורה. עד כדי כך שכאשר בתו הראשונה נישאה, ואמרה לאמה הרבנית לאחר החתונה כי בעלה יוכל לסדר סידור כלשהו ביום שישי הקרוב מפני שאין לו סדר בישיבה באותו היום, הגיבה הרבנית בפליאה: "מה ביום שישי אין סדר? לא ידעתי? לא שמעתי על כך עד היום?"...

בימי החנוכה, העידו תלמידי הישיבה, היה רץ להדליק את נרותיו במהירות, ואת הפזמון 'מעוז צור' כבר שר בדרכו חזרה לשיבה. הוא אמנם הקפיד על המנהג לשבת למול הנרות ולהביט בהם, ובלייל שבת חנוכה אף שינה במיוחד את מקום מושבו בכדי שפניו יהיו למול הנרות, אולם

חותנו הגדול רבי ברוך רזנברג שהכיר במעלתו כיבדו והעריכו מאד, ובמהלך השנים כשנצרך היה לשוחח איתו על דבר מה היה מטריח את עצמו להגיע עד אליו בחדרו שבפוניבז' ולא שולח להזמינו אליו. ש"ב הג"ר בן ציון קוק שליט"א סיפר כי הוא זוכר שרבי אהרן יהושע הגיע בזמנו להשתתף בשמחת שבע הברכות שלו שנערך בבית חותנו הגה"צ רבי יצחק גרודזינסקי זצ"ל. הוא השתתף בשמחה במשך דקות בודדות והלך. כשיצא לחש רבי ברוך באוזני רבי בן-ציון: "חתני הרב צוקר סבור שאו ששקועים בתורה עד הקצה או שלא, אין משהו באמצע"...

מאידך-גיסא, גם אצל רבי אהרן יהושע מה שחותנו אמר לו היה קודש קדשים בלי שום נדנוד. כאשר רבי ברוך נפטר בחודש אדר תשס"ד הוא סירב להספידו על אף ההפצרות הרבות, עד שמרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל פנה אליו במכתב בקשה שיספיד, ואז הסכים לומר כמה מילים בהספד שהתקיים בכולל 'חזון איש'. הוא אמר אז כי אם היה לו כח היה הולך מבית המדרש אחד למשנהו ברחבי העיר כדי להספיד את חותנו, והייתי

שיחיו ושיגו של הרב צוקר בתורה היה באש וסערה, והגיב בחריפות כלפי דברים של הבל ששמע מבחורים שבאו לנסותו או להטרידו בשאלות שונות, אבל עם רעו רבי חיים שלא היה גרגר של הבל בין בתריו, היה השיח מכובד ומכבד לעילא ולעילא.

בשעה עשר בלילה היה הולך הביתה ולאחר כעשרים דקות הפסקה בשעה עשר ועשרים החל ללמוד עם החברות בבית: האחד מהשעה עשר ועשרים ועד אחת-עשרה. השני מהשעה אחת-עשרה עד שתיים עשרה, והשלישי משתיים-עשרה עד שתיים עשרה וחצי. החברות היו בחורים שונים שביקשו ללמוד איתו בקביעות, והוא התנה איתם תנאי קודם תחילת לימודם המשותף שכאשר יינשאו בשעה טובה ידאגו לחברותא אחרת במקומם. לא משנה היה לו מי תהיה החברותא החדשה, העיקר שיהיה בחור רציני השומר על הזמנים.

כן הקפיד לשמוע את השיעורים מפי ראשי הישיבה רבי שמואל, רבי דוד והרב שך והעלה אותם על גבי הכתב. הוא היה אומר כל השנים בחיך: "בכל שנה אני יורד שיעור..." לאחר פטירתו של רבי דוד בשנת תשנ"ט אמר שכעת הוא עולה לקיבוץ, ומאז הפסיק לשמוע את השיעורים היומיים כי בתור תלמיד בקיבוץ כבר אינו מחוייב לשומעם, אבל את השיעורים כללים של מרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל ולהבחל"ח מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א המשיך לשמוע כרגיל, והתבטל אליהם כתלמיד ממש, כפי שהיה רגיל לכל רבותיו.

חדר פרטי היה לו בישיבת פוניבז' בסמוך לעזרת הנשים שם למד לילות שלמים מאין הפוגה. היו שנים שהיה ישן שעתיים ביממה בלבד, מאחרי תפילת שחרית בשעת נץ החמה ועד לתחילת סדר א' בשעה תשע בבוקר. הוא היה אומר תמיד, כי מוטלת עליו חובת הודאה מיוחדת לקדוש ברוך הוא על שזיכה אותו להיות צלול באותה איכות למרות שישן שינה כה מועטת, והרי אין זה טבעם הרגיל של בני אדם. כששאתו הרבנית היתה שואלת אותו לפעמים - כמה זמן ישנת? השיב: "ארבע שעות". "היכן היו לך ארבע שעות לישון?" - הוסיפה לשאול, מאחר ותשובתו לא עלה לה בקנה אחד עם הזמנים שעזב את הבית וחזר, והוא השיב בחיך: "ישנתי מדקה לשלוש ועד חמש ודקה, ומדין מקצת השעה ככולה הדקה שלפני והדקה שאחרי נחשבות לשעות שלימות..." וכשהיה מי שטען לו פעם שמיעוט השינה עלול לגרום לו לעייפות ולחולשה בימי הזקנה השיב בשנינות: "אם גדולי ישראל יבטיחו לי שאחיה שמונים שנה אנהג אחרת..."

תלמידי הישיבה לדורותיה זוכרים אותו

בשעות המוקדמות לפנות בוקר, בשעה שתיים ושלוש, מגיע לעיתים לבית-הכנסת "יוצאי חברון" בסמטת האר"י, או לחילופין לישיבת 'אוהל יעקב', או בית הכנסת 'חיסדא' (פא"י) ברחוב הרב דסלר, ושם הסתגר באוצר הספרים ועיין והתעמק בספריו עד לזמן תפילת שחרית ותיקין. זה אגב היה השינוי החריג היחיד שלו מסדרי הישיבה, שלא התפלל תפילת שחרית בישיבה. הוא קיבל על כך הסכמה מרבו רבי דוד פוברסקי זצ"ל, וכך נהג כל ימיו עד שחלה. היה זה כאשר העיר לו רבי דוד על כך שמסתובב בתפילה. רבי אהרן יהושע השיב כי כתוב בספר חסידים שמי שער כל הלילה יסתובב בשעת התפילה כדי שלא להירדם במהלכה, אבל רבי דוד אמר לו שאין לזה צורה ועדיף שלא יתפלל בישיבה אם נוהג כך.

כה תיאר אחד מבוגרי הישיבה בטור מיוחד שכתב עליו: "בלומדי בישיבת פוניבז' ישב על ידינו יהודי מופלא, בקי בשני התלמודים והברייתות ורוב הראשונים והפוסקים בלשונם. חריף מופלא מאין כמוהו. שמת לי שבכל יום הוא מפטפט כמה פעמים ביום לסירוגין. נראה היה לפעמים כי הוא מחפש לדבר. אחרי שיחה קצרה הוא היה שוקע שוב בשקידה נוראה ובעומק העיון. זה היה נראה לי זר. גם היה איזה חדר בפנימיה שהוא היה נכנס לשם, נוטל איזה ירחון חרדי ורושם הערות על הגיליון, מגיב על כל אירוע אקטואלי לאור מקורות תורניים. משהו מדהים. בעת רצון שאלתיו על זה. הוא אמר לי כך: 'בדקתי וניסיתי שכדי שהמוח שלי יהא בתפוקה מלאה זקוק אני או לארבע שעות שינה, או לשתי שעות שינה פלוס שעה פטפוט, ומכיון שזה בסך הכל שעה פחות, אני מעדיף את האופציה השניה. לכן אני מקפיד לדבר בכל יום שעה בדיוק. אני מחזיק חשבון, וברגע שהמכסה מתמלאת אני לא מדבר יותר'. ובאמת כשהיה מסיים את הזמן שקצב לעצמו להפסקה, פתאום היה מסיים את השיחה בקטיעה. טס ונעלם באמצע מילה, וחוזר לגומחתו ולתורת אלוקיו'.

אחד מבוגרי הישיבה מלפני כארבעים שנה סיפר את שראו עיניו: "היו שנים בחג הסוכות שהרב צוקר נהג לבנות סוכה במרפסת הישיבה. הסוכה היתה בגובה המעקה. הוא ניגש למעקה המרפסת שבאמצעה יש שטח שמתרחב ושם המעקה נהיה כמין ר', הוסיף חתיכת קרטון בשביל דופן שלישית, מעל ה-"ר" הניח קרש באלכסון ועליו ענף דקל, וכך ישב על הריצפה (נגלל נמיכות הסוכה) שעות ע"ג שעות ולמד בשקידה והתמדה".

"ההגדרה הכי מדויקת עליו, כמדומני", כתב עליו מקורב אחר, "כי הוא האיש שהכי התאמץ אי פעם. לא ראיתי אותו אף פעם

כמעט נינוח, שלו, שבע. תמיד היה דרוך, ממוקד, ממחר ללמוד ולהספיק עוד ועוד. הוא היה שקדן לא נתפס, ניתן להמליץ שמעולם לא ראהו אדם בטל. תמיד שקוע היה בשרעפים, מרוכז בתכלית".

גאונות ורוחב אופקים בכל מקצועות התורה

ידען עצום ובקי בכל חדרי תורה ומפרשיה לדורותיהם היה, בור סוד שאינו מאבד טיפה. חתנו הגאון רבי עמרם פריד שליט"א ספד לו בדמעות בהלוויה וסיפר, כי לעיתים היה מסיים את כל הש"ס בחודש אחד. הוא היה אומר שהרי אפשר להספיק עשר דפים בכל שעה, ואפשר ללמוד כעשר שעות ביום, וממילא בקצת יותר משלושה שבועות ("בין הזמנים אחד" - כלשונו) אפשר לסיים ש"ס. והפטיר רבי עמרם כי לדעתו בדור הזה אין מי שיכול להגיע לרמת ידיעתו ותפיסתו.

הוא אמר פעם שמקובל לומר שה'שולחן ערוך' פוסק תמיד כדעת הרמב"ם, ולא היא. הוא עצמו בדק בכל ד' חלקי שו"ע קביעה זו, וספר כך וכך פעמים שפוסק יותר כדעת הרא"ש ולא כדעת הרמב"ם. פעם אחרת סיפר, שהשווה את ביאור הגר"א לבית יוסף. כידוע, ה'בית יוסף' כתב את מסקנות ההלכה מהש"ס, ואילו ביאור הגר"א כתב את מקורות ההלכות, ורוב המקורות כתובים כבר ב'בית יוסף' עצמו, ופעם חישב כמה הגר"א כתב יותר מה'בית יוסף' המסקנא שלו היתה שלא שייך אף למלא מחברת אחת שלימה של הוספות... אין צריך לומר שבשביל לומר אמרה כזו יש ללמוד את כל ה'בית יוסף' ואת כל ביאור הגר"א בעיון ראוי הדק היטב.

עוד אמר פעם, שסידר לעצמו בצעירותו את כל מסקנות הסוגיא בכל ששה הסדרים להלכה לפי דעת הרמ"א, אבל לפי המחבר לא סידר לעצמו מספיק טוב, ולכן בגיל מבוגר יותר כשבני ספרד באו לשואלו שאלות קשה היה לו להשיבם תשובות, כי חסרה היתה לו את ה"גירסא דינקותא". אחד מתלמידי הישיבה סיפר בדומה לזה: "עומד בזכרוני, בעמידתי ליד חדרו, תוך כדי שיחה עם אדם אחר, שאלו על מסכת זבחים, והשיב לו שכאשר למד מסכתא זו, מכל עמוד הוא הוציא פסק הלכה לאורח חיים".

היו לו גם דעות מגובשות על שאלות נוסח והתהוותו בספרי התלמוד והמדרשים. לשם דוגמא, הוא אמר פעם שיש הבדל בין מקום שבו נזכר בגמרא "איכא דאמר" לבין "לישנא אחרינא". ב'איכא דאמר' הכוונה שלפני מסדר הגמרא עצמו היו שתי הלשונות, אך ב'לישנא אחרינא' הכוונה שלפני אחד המעתיקים היו שתי נוסחאות, וניתן למצוא כתבי יד שבהם ישנו רק אחד מהם.

בנו יחידו רבי **יוסף שליט"א** סיפר, כי כאשר התגלע פעם ויכוח בינו לבין אחד המחנות לגבי ההתחייבויות, הביע דעתו בקולות וברקים כדרכו, ולבסוף החליטו לשאול את מרן הגרא"ל **שטיינמן זצ"ל** עם מי הצדק. הגרא"ל צידד כדעת המחנות ולא כמוהו, והמחותן ציין בהתפעלות כי לאחר ההכרעה רא"י ביטל דעתו לגמרי כאילו לא חשב אחרת אף לא רגע אחד קודם לכן. בנוהג שבעולם כאשר אדם מצדד בהחלטיות ובתקיפות לכיוון מסוים ולבסוף מקבל הכרעה שונה הוא מתקשה להשלים ולהכיל את ההכרעה, אך הוא ביטל דעתו מיד, כלא היה.

בענייני הלכה למעשה, הוא נהג לשאול בכל דבר את פי המרא-דאתרא דשכונת 'זכרון מאיר', מרן הגר"ש **וואזנר זצ"ל**, בבחינת 'עשה לך רב'. שאלו פעם חבר קרוב:

ומשכך עמד הקרטון ע"י ארון ספרים. אולם כיוון שהפריע לבני-הבית הלך לשאול את מרן הגר"ש **וואזנר זצ"ל** האם יש בהנהגה זו משום הנהגה טובה שעשה ג' פעמים שאסור לבטלה. הגר"ש הורה לו לעשות התרת נדרים, וכך הוה. לאחר שעשה התרת נדרים והכניס את הזוהר לארון שוב קיבל על עצמו שלא להכניס ספרים קודם שעבר עליהם.

רגיל היה לומר שכל ספר שיוצא בדרך כלל הוא מוצא בו כארבעה דברים חדשים שעדיין לא הכיר קודם. צורת זכרוננו בדבריהם של הספרים, היתה לפי החידושים שמצא בהם שעדיין לא ראה בספרים אחרים.

כה תיאר אחד מתלמידי הישיבה: "היה הרבה מתח סביבו בישיבה, ולא דווקא בגלל הצעקות והנזיפות שצעק ונזף על מי

כחלק מהחובה לדעת את כל דברי חז"ל על לשונם המקורית, הוא טרח ללמוד את כל שינויי הנוסחאות המצויים בשני התלמודים, פירושי הראשונים, מדרשי ההלכה, וחקר אחר הנוסחאות היותר נכונות שלהם. חיבה יתירה נודעת לו לתורת הגאונים, החוליה המקשרת בין חכמי התלמוד לראשונים שבאו אחריהם. בכישוריו הנדירים ובאישיותו המדהימה הוא עבד לשחזר לעצמו את יסודות התורה שבעל פה, במשניות הקדומות ובמדרשי ההלכה הקדומים מבתי מדרשיהם של רבי ישמעאל ורבי עקיבא, וכן רכש מומחיות מיוחדת בכתבי הגאונים ולשונותם כולל כתבי-יד המפוזרים.

אחד מעורכי רמב"ם פרנקל סיפר: "בעת עריכת הרמב"ם, הצביע הרב צוקר על אחת מלשונותיו, כי מקורם בדברי רבי שמואל בר חפני גאון. לכששאלוהו, היכן ראה את דבריו ואיך לציין אליהם? השיב: "בילדותי, בהיותי כבן שתים עשרה, ביקרתי באיזה מוזיאון באנגליה, ושם הוצג כתב יד זה - אבל איך לציין אליו ואיך להגיע אליו - לא אדע!"

מישהו שאלו פעם, היכן יש תשובת גאון שכתוב בה כך וכך, על אתר השיב: "בדפוס אין, לא היה ולא נברא". לבטח אין עוד מישהו בדור הזה שיכול להשיב במטבע כזה.

"יום אחד עמדתי עם חבר ליד חלון", מספר תלמיד בישיבה, "וראיתי בתוך החריץ שבמסגרת המיועד לניקוז מים נייר צר מגולגל. הוצאתיו ופתחתיו, ואני רואה שזה נייר די ארוך. זיהיתי שזה כתב ידו של הרב צוקר. באותיות מיניאטוריות. כתוב היה שם קודים בסגנון: בוקא - א' יג. גרגרת - ז קעו. וכן על זה הדרך כמה מאות. הבאתי לו, הוא בירר אצלי מניין הבאתי זאת, ואכן אמר לי שהחביא את זה שם ושכח היכן, ומאד נצרץ לו לעבודתו ועל כן מודה לו מאד. שאלתיו מה זה. הוא אמר לי שהוא עוסק באיזה פרויקט על חולין (אולי מקו"צ על ספר קדושה), וזה מפתח שערך לכל תשובות הגאונים במהדורה הידועה, לפי סדר המסכת..."

מנהג מקודש היה לו שלא להכניס שום ספר לארון הספרים בביתו עד שעבר עליו מכריכה לכריכה. לפני כשלושים שנה היתה תקופה ארוכה שראו אצלו רק חמישה כרכים מסדרת ספרי ה'חזון איש', שאלוהו איפוא שני הכרכים האחרים? והוא השיב שאותם הוא עדיין לא גמר מצד לצד, כיון שאין זה מן הדברים הקלים לעבור על ספר מספרי החזון"א מתחילתו לסופו, ולכן עדיין אינו מחזיק אותם בארון. לאחר תקופה ראו את הכרך השישי, ולאחר כמה שנים הושלמה הסדרה, וגם הכרך השביעי מצא את מקומו בארון הספרים. פעם אחת הוא קנה את סדרת ספרי הזוהר הקדוש, ובדעתו היה ללמוד מתוכו בכל שבוע את הפרשה,

עם מרן רח"י הגר"ש וואזנר זצ"ל בשמחת נישואי בתו

"וכי הרב וואזנר חידש לך פעם משהו?", ותשובתו הייתה: "כאשר יש פסק של רב, זה פוטר אותי מלהכריע". וסיפרו, כי בזמנו היה איזה שביל היורד מהגבעה משמאל למדרגות, לחצר כולל הלפרין לכיוון כולל 'חזון איש', והוא היה בשימוש רב. יום אחד מישהו החליט לגדור אותו. הוא נעמד בריש גלי עם מספרים גדולות וחתך, קיפל לצדדים, והחזיר את הפתח. למחרת הוא עמד באותו מקום ובאותה שעה והחזיר את הגדר לקדמותה. לשאלת הסובבים, אמר כי הוא סבר שזה מיצר שהחזיקו בו רבים, אבל לאחר ששאל את הרב וואזנר שפסק שזה לא כך, הוא מבטל דעתו להלכה.

פעם הוא הראה לאחד ממקורביו בישיבה מחברת קטנה בה רשם בכל פעם שאחד מרבותיו: הרב שך או רבי דוד, אמרו איזו מילה שלא בניקוד המקובל, מיד רשם זאת וניקדה. לפי שיש בזה ענין מסוים מצד חייב אדם לומר בלשון רבו. וגם יש לזה ערך מחקרי שיכול להביא תועלת לפעמים למבינים בכך. [למשל, רבי דוד אמר גחלת בפתח תחת הג', שוא

שבא להטרידו בשאלות, אלא בגלל שלרבים, וביניהם אני הקטן, היתה תחושה של אי-שייכות אליו, 'זנהי בעינינו כחגבים'. ידענו אל נכון כי יש לנו עסק עם חד בדרא. אדם נדיר, נכס של דורות, בכל קנה מידה. גאון בכל התורה כולה. קרי; תורה שבכתב וכל דברי חז"ל, גאונים, קמאי ובתראי, הגנוזים בכת"י והנדפסים, מכמני תורה, נושאים קשים ועלומים. מדקדק בלתי מצוי. קדוש וסגפן רחוק מכל הבלי העולם הזה ותאוותיו. לא אוכל כמעט, לא ישן כמעט".

התבטלות לרבותיו ולתלמידיו - חכמים

למרות גאונותו וגדלותו, שהיו בבחינת חידוש גם בדורות קודמים, היתה לו מידת 'דרך-ארץ' עמוקה ומורא רב מתלמידיו-חכמים. [תלמיד-חכם יחיד הוא היה מכנה בשפתו: תלמיד חכמים. קפידא שקיבלה מכת"י תימניים]. במידה וקיבל הוראה מגדול בתורה או אחד מרבותיו היה מבטל דעתו לגמרי.

תחת החית, ופתח תחת הל'. וזה נרשם שם].

אף את ועדי התפילה שמסר בישיבה המשגיח הגה"צ רבי **חיים פרידלנדר** זצ"ל העלה על גבי הכתב, למרות שאמר פעם שהתחדשו לו בועדים הללו רק שני דברים שלא ידע ממקומות אחרים.

יראתו קודמת לחכמתו

חכמתו מהולה היתה ביראת-שמים אמיתית. צדיק נשגב ודחיל-חטאין היה. מחזה שגרתו היה לראותו הולך ברחוב או עולה במדרגות לכיוון הישיבה, כשלמולו עוברת אשה, מיד הוא הפנה ראשו לתוך השיחים עד שהייתה עוברת את כל הרחוב. עוד מנהגו היה תמיד ללכת רק בצדי הכביש כידוע ולא על המדרכות, מחשש שהעירייה גזלה את המדרכות מבעלי הבנינים.

אחד מתלמידי ישיבת פוניבז' סיפר: "בלויה של חותנו רבי ברוך רוזנברג זצ"ל פגשתי את הרב צוקר כשעמד מחוץ לבית החיים. הבחורים התאספו סביבו ושאלוהו שאלות בלימוד, וכל זמן שראה פתאום קיבוץ גדול של בחורים סביבו נעלם ונעמד בקצה אחר. ושוב ניגשו שני בחורים והתאספו רבים והוא ברח, כך כמה וכמה פעמים. לפתע באמצע הדיבור הוא פתח בריצה מהירה לפינה אחרת לחלוטין, רצתי אחריו ושאלתי אותו למה הרב רץ, והוא השיב לי בחרדה: 'וכי אתה לא ראית את מלאך המוות?', וכשביקשתי הסבר אמר לי כתוב בירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ד) שמלאך המוות מרקד בין הנשים היוצאות מקבורה, ויש לו רשות להזיק. היה זה מחזה נפלא, שהרב ברח כמו שכל אחד מאיתנו בורח אילו ח"ו היה שם מחבל שיורה לכל הכיוונים".

במשך עשרות שנים נהג ללמוד בספר 'חפץ חיים' ושמירת הלשון' עם חברותא במשך חצי שעה. הוא ידע את הספר בעל פה, והיה קורא אותו עם כל הנקודים, אך בכל זאת הקדיש לזה זמן מרובה כל-כך, הוא טען: "לא שייך להסתובב בין בני אדם ולא להיכשל בעוון החמור של לשון הרע". הוא היה נותן דוגמאות איך שבשיחות פשוטות עם אנשים מבלי כוונה לדבר רע על אחרים נכשלים בעוונות חמורים, חלק מהדוגמאות צריכים להיות עילוי גדול כמותו בשביל להבין מדוע הן בדיוק לשון הרע. ואגב, בתור צעיר הוא חשב לכתוב חיבור על הספר 'שמירת הלשון' ואף הכין דוגמא והתחיל לכתוב על מנייני העשה' ולא תעשה', אך מרן ה'סטייפלער' זצ"ל אמר לו שלא להוציאו לאור. הפרשנות שניתנה היתה שה'סטייפלער' לא רצה שהספר יהפך לפסקי הלכה עם דיונים, אלא הלכה פסוקה.

הוא אחז שעל פי הלכה אסור להניח דפי דפדפת ריקים בתוך דפי הגמרא, ולכן בכל

דף ודף כתב למעלה בין הקווים הכחולים או האדומים בעיפרון דק מאד ללא יציאה מעובי הקו, פסוק שלם או מימרא קצרה שכמעט ולא ניתן היה לקרוא זאת רק עם זכוכית מגדלת: "אמר רבי נחמן ריבית קצוצה יוצאת בדיינים", או "עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ" וכדומה... כך הכין לעצמו דפים מוכנים לצורך הלימוד והחזיק אותם בתוך הגמרא.

תפילתו היתה בדבקות עילאית. לא שייך היה להסיט את ריכוזו בשעת התפילה לעניינים אחרים. בימי השבעה הגיע אברך וסיפר כי ישב על ידו במהלך התפילה במשך תקופה ארוכה והתחקה אחריו, ותיאר כי היה מתפלל בהתלהבות פנימית וניגון מתוק, והניגון הזה משמש אותו לתפילתו עד היום. עוד תיאר, כי בדרך-כלל רגילים אנשים להתלהב ולהתרגש בתפילה במקומות של בקשה או תחנונים, אבל אצלו ההתלהבות וההתלהבות היתה כאשר הגיע למקום של שבח לקדוש ברוך הוא, אז קולו נשנק מבכי. למשל, כשאמר את הפסוק "רננו צדיקים בהשם" ראו כי מתאמץ לשים מעצור בעצמו כדי שלא להחציץ רגשותיו החוצה.

גם חיבתו למצוות היתה לאות ולמופת. שום דבר בעולם לא דיבר אליו; לא אוכל, לא שינה, לא מוזיקה וכיוצא בזה, ורק דבר אחד מסוגל היה לסעת בו שמחה: לקיים מצוה. במשך שנים לא הצליח להירדם בליל יום-טוב ראשון של סוכות (על אף שרצה לקיים דברי הריטב"א ריש הישן) וכן בליל ראש השנה מרוב התרגשות ממצות העשה שממתינות לו לקיום למחרת בשחרית. וגם בערוב-ימיו כשכבר לא יכול היה להגיב ולדבר, ובקושי הצליח להחזיק משהו ביד, כאשר הביאו לו ארבעת המינים התרגש מאד והחזיק עם שארית כוחותיו, עם כל הלב והרגש.

ישנה תמונה מפורסמת ממנו בשריפת חמץ

כשהוא ישוב על הריצפה ומתעסק עם האש. היה זה לאחר אירוע המוחי הראשון בשנת תש"ע. הוא היה אז באפיסת כוחות מוחלטת, ועלה במעלה רחוב וילקומירר לשרוף את החמץ ושם נפל אפים ארצה. הביאו לו כסא מהבית הסמוך אבל הוא התאמץ לשרוף בעודו על הארץ, וכך קיים המצוה במסירות-נפש.

צערו המוחשי על חורבן הבית

צערו של רבי אהרן יהושע על חורבן בית המקדש וציפייתו לגאולה היתה מוחשית ברמה בלתי נתפסת. לא שייך היה לשיר על ידו את השיר "עוד ישמע בהרי יהודה" המנבא את השמחה העתידה באחרית הימים. כן לא היה מסוגל לראות תמונה של הכותל המערבי, הוא פשוט היה מתייפח בבכי. אחת הבנות הביאה בילדותה מהגן קישוט לסוכה עם תמונה של הכותל, ופתאום הוא הבחין בזה ומיד ביקש להעביר אותה לסוכה השניה ששם כמעט ולא נכנס. הוא התנצל: "אני פשוט לא מסוגל לראות את זה".

כאשר מורו ורבו רבי **דוד פוברסקי** זצ"ל נפטר בשעה תשע וחצי בערב והלוויה התקיימה למחרת, שאלו אותו - מה הוא עשה במהלך לילה? והוא השיב: "כמו בתשעה באב, ישבתי ובכיתי כל הלילה"... ומתוך דבריו למדו מה היה עושה בכל שנה בליל ת"ב.

ועוד עובדא מדהימה בנוגע לליל תשעה באב: במשך ימות השנה בשנתו המועטת לא היה רגיל לישון בחדרו על גבי מזרון, **אלא על גבי שתי סדינים על הריצפה**. האחד כמובן שלא יהיה אבן משכית, והשני כדי שבליל תשעה באב יוכל להוריד אחת מהן.

מימיו לא הלך לכותל המערבי. בימי שבע-הברכות שלו אביו ביקש ממנו שישע עימו לכותל, והוא התחמק בתואנה שיש נידון אם חתן חייב בקריעה. הוא היה אומר שהרי חז"ל אומרים שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, וממילא מרגיש הוא עז פנים לבוא למקום כזה כדי להתפלל ולבקש שם על צרכיו. "תארו לעצמכם", אמר, "שבא בן ושובר ומנתץ את ביתו של אביו ומשאיר אותו ללא קורת גג, ואחר-כך מגיע לחורבה שם ומבקש מהאבא שיעזור לו, איזו צורה יש לזה"... ופעם אחת כשבנו סיפר לו שנסע עם ילדיו לכותל המערבי, שאלו רבי אהרן יהושע: "נו, ומה ראית שם? את מה שיש או את מה שאין?"...

בין אדם לחברו

זהיר מאד היה בכל הנוגע לבין אדם לחברו. כולם ידעו בישיבה שרגיל הוא להרעים בקולו על השואלים, אך לא ידעו מה הסתתר מאחורי הנהגה זו. חתנו רבי **יחזקאל אביגדור לרר** שליט"א נותן את הרקע לדברים: "הוא

משם ארוחה. לעצמו לא היה לו זמן וכך ורצון לעשות את זה, אבל ברגע ששמע שמישהו רעב, וכנראה מעותיו מצומצמות, מיד חל "דין" של הכנסת אורחים, ומצוה מדברי קבלה מפורשת של 'פרוס לרעב לחמך', וזה כבר סוג אחר של סיבה לרוץ הביתה באמצע הלילה.

בני הבית סיפרו, כי הכבוד והערכה שרחש רבי אהרן יהושע, לרבנית שתחי', שמסורה היתה לו ולתורתו לאין ערוך ושיעור, מעל ומעבר היה. מידי ערב בין החברותות, מהשעה עשר ועד לשעה עשר ועשרים, היו דקות שהוקדשו רק לה, חוק ולא יעבור. בבית ידעו הבנות תמיד כי אם הם חפצים להוציא ממנו הסכמה על משהו, הדרך הקלה לחלץ אותה ממנו היא לדאוג לכך שהאמא תחפוץ בכך, כי אם תרצה מובטח להם שתהיה הסכמה. תמיד אמר לילדים: "תלמדו מאמא, היא אישיות גדולה. תלמדו ממנה את מידת הענווה ואת החכמה

דואגים לכל צרכיהם במסירות אמיתית.

ביום השבועות לאחר תפילת ותיקין היה מסדר את כל הספרים שנותרו על גבי הסטנדרים בהיכל הישיבה לאחר סדר הלילה. לשואלים אמר שכל אחד צריך לבחור לעצמו יום לסדר את הספרים, והוא בחר את ה"יום טוב" של שבועות. עד ראיית תיאר שהיה עומד ופותח כל ספר ומעיין בו מעט ואז מחזירו למקומו. כנראה מחשש בורר, ומדובר במאות ואפילו ספרים שנערמו על הספסלים והסטנדרים במשך ליל שבועות. כנראה בבחירת העיתוי הזה היה לו בכך גם שיקול של 'זיכוי הרבים'. לאחר התפילה בבוקר ארונות הספרים היו ריקים כמעט לחלוטין, ובשעות הצהריים, בעקבות הסדר המופתי שעשה, כמעט ולא היה ספר שלא במקומו.

אחד מתלמידי הישיבה סיפר מעשה שהתרחש עם אחיו בליל יום הכיפורים בישיבה, הוא הלך לשירותים וגרבו נרטבו מהמים שע"י הכיור. הוא שאל את רבי אהרן יהושע אם

עצמו סיפר לי פעם, כי בתור בחור כל מי שניגש היה לשואלו שאלה, האריך איתו בדיבור. פתח לו את הספרים בפנים, וטרח להראות לו כל דבר במקורו. היה לו לב חם, רחב, מלא רגש, ואכפתי מאד היה לכל אחד. אך משרבו השואלים שוב הרגיש שאינו יכול כך ללמוד, כי כל העת גזלו מזמנו עם שאלות. עד שאחד מרבותיו אמר לו את לשונו של אחד הראשונים: "אל תהי מתוק פן יבלעוך". והציע לו: "אם אתה יודע תענה בקיצור וזהו". בדרך כלל ענה לשאלות תוך כדי שלא הוציא את ראשו מהספר, והפנה לעיין במקומות מסויימים. והרבה פעמים כשהיה אומר "איני יודע" הפירוש הוא שכרגע לא עלתה התשובה בראשו. בשנים המאוחרות יותר, הוא דיבר בכוונה בצורה של צעקות כדי שהבחורים הצעירים לא יבזבו לו את הזמן ושלא יבוא אליו מי שלא צריך לבוא... כמובן, היתה לכך גם סיבה נוספת ש"אורייתא קא מרתחא ביה", אבל בהחלט מסוגל היה לשלוט בזה, כפי ששלט היטב בכל מידותיו. אבל לענין הזה הוא נתן דרור בשביל שימנעו לבוא לשאול שלא לצורך. ופעם אמרו לו שבחורים נפגעים מזה, אמר: 'כל מי שמגיע להתווכח איתי יודע שאצעק, ומגיע על דעת כן'. אך בכל זאת הלך ותלה פתק (בשערי בנימין צפון) על לוח המודעות, ובו הכריז שהצעקות אינן גערות אלא סגנון דיבור ואינו מתכוין לפגוע באף אחד, ומי שלא נח לי סגנון הדיבור הזה שלא יבוא לדבר איתו. אך למעשה מכיריו יודעים כי הוא לא צעק אם בחר לא התעקש סתם, ושייך היה לדבר איתו כמה וכמה דקות, כתנאי שהדיבורים יהיו חדשים, ורק ברגע שהרגיש שהדיבור לא מוסיף כלום מיד הרים את קולו.

"אני עצמי", מוסיף הרב לרר ומספר, "בתור בחור, עוד לפני שהיתה לי שייכות משפחתית איתו, ניגשתי פעם לשואלו שאלה, ולא מספיק חשבתי על התשובה ושאלתי שוב ואז הרים עלי את קולו. לאחר הסדר ניגשתי אליו לבקש ממנו מחילה, ואז אמר לי: 'חלילה, לא הקפדתי', ולאחר כמה דקות עלה לחדרו הקבוע וירד ואמר לי: 'עיינתי במחברות שלי בעניין מה ששאלת, וראיתי שיש בזה ר"ן ועוד ראשונים'... והסביר לי בארוכה שלא כדרכו את חילוקי השיטות. הוא חשב שנפגעת אף בא לפייסני".

כן השתדל ככל יכולתו להיטיב ולהתחסד עם הבריות. היו לו הנהגות מרחיקות לכת, לעולם לא סירב לתת הלוואה כספית כשהתבקש, ולעולם לא בא לדרוש את החזר ההלוואה, והכל מחששות הלכתיים רחוקים. היו שניצלו זאת לרעה ומעולם הוא לא הקפיד. כמו כן הוא והרבנית גידלו ואימצו בביתם שלושה ילדים ממשפחה אחרת במשך כמה שנים ללא כל תמורה מהמדינה או ממקור אחר, כשהם

והתבונה שלה איך להסתדר עם שכנים...

חינוך הילדים

למרות שמורם מעם היה, השקיע המון כוחות בחינוך הילדים. לצד ההקפדה הגדולה על סדרי הישיבה חשוב היה לו לשבת וללמוד בבית; בבין הסדרים בצהריים (מהשעה שתיים ועד השעה רבע לשלוש) ובשעות הערב (מעשר ועשרים עד שתיים עשרה וחצי), כדי שבני הבית יראו את אביהם לומד, וידעו להעריך ולייקר את התורה.

בהלווייתו סיפר בנו הגאון רבי יוסף שליט"א סיפור מדהים: במשך שנים הוא התפלל שלא יהיה לו בכלל בן זכר, כיון שכבדו עליו העול והאחריות לגדלו ולחכמו בתורה כפי המצווה, והיה אומר: "כיון שאיני יודע לחנך אינני מחוייב במצוה הזאת", ואכן תפילתו

צריך לחשוש לסוחט, והשיב בחיוב. אחיו חזר למקומו, והוא רואה את הרב עומד ומסתכל עליו ומסמן לו בידו לגשת אליו. הוא ניגש אליו ואמר לו: "יש לי שני זוגות גרביים זה על זה ואני אתן לו אחד מהם", ותיאר: "לראות את השמחה על פני הרב בשעה שנתן לי את הזוג הנוסף, היה מרגש מאד".

וסיפור נוסף: היה בחור עילוי שהגיע ללמוד במשך תקופה בישיבה, שלימים נודע כגאון רבי יעקב עדס שליט"א. הוא ניגש לרבי אהרן יהושע ושאלו אם מותר לזרים לאכול בישיבה. והרב השיבו: "אם אתה שואל כי ראית או שמעת שאני לוקח אוכל, אז תדע שאני ביקשתי וקיבלתי רשות, ובלא רשות איני יודע". עברו כמה דקות, ורבי אהרן יהושע מגיע עם מגש ערוך המכיל ארוחה מלאה ומגיש לשואל עם מפית וכלים חד פעמיים. מתברר שהוא רץ הביתה והביא

נענתה, אך כעבור שנים בירכו שכנו לספסל הלימודים בישיבה, הגה"צ רבי חיים ישראל רוקלין זצ"ל, שיהיה לו בן זכר, וכך היה, נולד לו רק בן יחיד, ורבות בנות שעשו חיל בחתני רבנן. לאחר שנולד לו בנו יחידו הפסיק להתפלל על כך כי סבר שטוב יהיה לו אם יתווסף לבן יחיד עוד אח, ואמר: "הבן שלי לא צריך לסבול בגלל המצוות שלי"...

מידי יום ביומו היה לומד עם בנו, וכשנכנס בבחרותו ללמוד בישיבת סלובודקה לצעירים, במשך ארבע שנים היה מסרך רגליו ומטפס בכל יום ויום בשעה קבועה בצהריים, ממש כמו שהשמש אינה מדלגת יום, עד למרומי 'גבעת רוקח' התלולה והקשה כדי ללמוד עימו. תלמידי סלובודקה תיארו שהיה מין פחד להיכנס לחדר שיעורים שבו למדו יחדיו... כשעלה הבן לישיבה גדולה והחל לישון בפנימיה היה רא"י מגיע פעמיים בשבוע בשעה אחת בלילה ללמוד איתו למשך מחצית השעה. ההתמסרות הזאת לא היתה קלה עבורו, ודרשה ממנו מאמץ, אבל החינוך היה שווה לו יותר מהכל. הראיה לכך שפעם התקיימה שמחת ברית-מילה אצל אחד מבני המשפחה, וכשפגש את בנו בשמחה אמר לו: "אולי תאמר לי כעת מה למדתם, וכך תחסוך לי לבוא אליך היום", זאת אומרת שהיה זה מאמץ לא מבוטל והתמסרות עבורו, אך לא יותר על כך בעקשנות.

ואגב, לא רק עם הבן יחיד הקדיש מזמנו ללימוד, אלא אף עם בנותיו. מידי יום בשעה קבועה שתיים וחמישים בצהריים התקבצו סביבו בנותיו ללימוד משותף של מוסר למשך כעשר דקות ללא ויתורים. לימוד בספר 'ארחות צדיקים', 'מסילת ישרים' וספרים אחרים, לפי הענין. וכאשר היתה בת שנעדרה מהלימוד מכל סיבה שהיא היו האחיות מקליטים לה את הלימוד בסרט הקלטה ומאוחר יותר הייתה שומעת אותו לבדה. ביום שישי ושבת למד איתן מדרשים בסעודת ליל ויום השבת, ולימוד זה היה במקום מוסר. כך נהג כל השנים בקביעות יצוקה מאז שהבת הראשונה היתה בת שש ועד שהבת האחרונה נישאה. וגם בהמשך, כל בת לפני שנישאה היתה מקבלת המלצה באיזה ספר מוסר כדאי שתמשיך ללמוד לאחר נישואיה. הוא הכיר כל אחת ואחת לפי אופייה ותכונותיה וחשב במיוחד עבורה איזה ספר להתאים לה ומה יכול להביא לה תועלת.

הוא סיפר פעם בחיוך רחב, שהתקשר אליו מישהו להציע שידוך לאחת הבנות לאחר שכבר היתה מאורסת, וכשהשדכן שמע על כך הגיב: "נו, לא נורא, זה יכול להיות טוב לבת הבאה בתור". הוא צחק על כך בהפלגה: "מה הקשר? הרי היא בעלת אופי כזה והיא בעלת אופי כזה"... משוכנע היה

שמי שמציע שידוך עושה בירור מוקדם על אופי המוצע ואופי המוצעת ועושה התאמה ביניהם. ברוב ישרותו הוא לא העלה בדעתו שיתכן שיש מי שמציע שידוך מבלי לברר ולהתאים אופי של המוצע והמוצעת, אלא רק מנסה את מזלו בערך כמי שממלא כרטיס לוטו כנהוג במחזותינו...

ענווה מופלאה

היקף ידיעותיו וגדלותו לא גרמו לו להתרברבות והתנשאות, ולהיפך ענו היה מכל אדם. לא החזיק טובה לעצמו, ולא חדל מלתבוע מעצמו. חרד היה לעלות לתורה באומרו שרועד הוא מפחד לעמוד ליד ספר התורה, כיון שאינו מקיים כראוי את כל הכתוב בה, והכיבוד היחיד שהסכים לקבל היה הגבהה במנחה של יום הכיפורים. אולם בשנה שנישאה בתו האחרונה שוב כבר לא בא עוד ממקומו לכימה בכדי להתכבד בכיבוד הזה. אמר בענווה: "מסתמא כיבדו אותי בהגבהה, כי ריחמו עלי. רצו שידעו מי אני, שהרי צריך אני להשיא את ילדי. אבל כעת שב"ה השאתי את בתי האחרונה כבר אין צורך בכיבוד"... אולם למעשה המשיכו לכבד אותו עד השנה האחרונה שחלה.

הוא אמנם לא חיבר ספרים משלו, אבל היה המגיה של כל הרמב"ם פרנקל על כל מדוריו ומהעורכים הראשיים של מדור ה'מקורות וציונים' שבו. כן ערך, הגיה והכין לדפוס כמה מספרי הקדמונים עם מדורי שינויי נוסחאות ומקורות וציונים. גולת הכותרת של יצירותיו היתה ספר 'תורת כהנים' (ברייתא דר"י) מתוקנת ומוגהת היטב עם מדור שנו"ס ופירושי גדולי הראשונים מוגהים ומתוקנים (היורד לדפוס ממש בימים אלו ע"י הרב מאיר לנדי שליט"א). עוד הוציא לאור ספר 'שערי תשובה' וספר 'מסילת ישרים' מוגהים בתכלית הדקדוק, בציון אלפי מראי מקומות ומקבילות לדברי חז"ל ודברי רבינו יונה במקומות אחרים, ו"ל ע"י מכון 'שפת חכמים' בב"ב ובס"ד נפוץ מאד. כמו כן כתב עשרות מאמרים ומחקרים תורניים. אך הכל פרסם בעילום שם או תחת שמות בדויים, מתוך ענוותנות ובוז לדברת בני תמותה.

היה בא לדבר הרבה עם ה'סטייפלער' שהכיר בגדלותו וכיבדו מאד, ובניגוד לאחרים היה ה'סטייפלער' שומע אותו גם מבלי שיכתוב על הדף, למרות כבידות שמיעתו בשנים האחרונות. רבי אהרן יהושע היה אומר בענוותנות: "לבטח הוא מצליח לשמוע אותי בגלל המצוה של 'ואהבתם את הגר'. הרי באתי מאמריקה ולכן מתאמץ לקרב אותי"...

בהלכה, ולכן כשהיה רבי אהרן יהושע רוצה לברר את דעתו בעניין כלשהו, היה מתחכם ואומר לו ששמע בשמו שבמקרה כזה וכזה הדין הוא כך וכך, ואז כאילו ה'סטייפלער' מוכרח היה לענות לו אם באמת מסכים עם דין זה או שאינו מסכים.

ספר תורה שרדי בצער

בשנת תש"ע חווה אירוע מוחי קשה אשר גרם לו לשכחת התורה לפי מושגיו הכבירים, ושרדי היה בצער עמוק. כיון שחדות מחשבתו נותרה בעינה, הוא ידע היטב מה שכח. בנוסף האירוע פגע לו במיומנות הקריאה ולא ידע לפענח מה ראה וקרא, וממילא לא יכול היה שוב לשנן את לימודו מהעדר פיענוח נכון, וקשה לתאר את צערו הגדול על כך.

אמנם גם לאחר האירוע ידע המון, ולוואי שחשובי תלמידי-החכמים שבדור ידעו את שידע לאחר מעשה, אולם עדיין לפי דרגתו קודם האירוע היה זה מבחינתו אירוע של שכחת התורה לכל דבר וענין. ש"ב הגאון רבי **בן-ציון קוק** שליט"א סיפר, כי לאחר האירוע שאלו - מה הוא כן זוכר? והשיב: "את הבבלי והירושלמי אני זוכר".

כאשר הגיע פעם איש מקצוע לנסות ולעזור לו במצבו, פתח בפניו ירושלמי מסכת שביעית, והוא קרא את כל הדף בעל פה. הלה התפלא: "נו, אז מה הרב רוצה? הרב יודע מצויין?". והוא השיב לו תוך כדי שהחוזה באצבעו לכיוון ארונות הספרים הגדושים בארבע קירות החדר: "אתה רואה כאן את כל הספרים כאן? את כל אלו ידעתי קודם לכן בעל פה והיום לא".... והוריד את הראש על השולחן והתייפח בבכי מצמרר, קורע לב. בשנים המאוחרות יותר היה בבחינת 'פוחת והלך' לאחר אירועים נוספים שחווה.

כשדיברו איתו פעם לפני האירוע אודות קרוב משפחה ששוכב הרבה שנים רדום ומשותק ל"ע, אמר: "מי אמר שכדאי למות בלי יסורים. הרי כדאי לבוא לשמים מזוכך, זה מנקה, זה מכפר". עוד אמר: "גם אם אדם לא מרגיש כלום אבל הנשמה שלו מתייסרת. כשהנשמה אינה נמצאת במקומה הנכון יש לה יסורים, וזה מועיל לה בעולם האמת". ואכן, לאחר ארבע-עשרה שנות זיכרון ביסורי גוף ונפש, בליל שישי - יום ל' בשבט תשפ"ד - השלים הגאון המופלא הזה את נשמתו לגנזי רום, כשבחלל העולם שבה ונשמעת הקריאה מפי הבריות האומרות עליו: "לא הניח אחריו כמותו".